

Szabó Róbert Csaba

„ÍRJ SZÉPEKET, GIZI,
ÉS BIZTASD DOMIT IS!”SZÉKELY JÁNOS LEVELEI HERVAY GIZELLÁHOZ ÉS
SZILÁGYI DOMOKOSHOZ 1961-BEN

Létezik-e a melki Adso könyve, amelyből *A rózsza neve* elbeszélője kijegyzeltelte a Papéterie Joseph Gilbert nagy alakú füzeteibe a novícius által elmesélt történetet? És a *Holtak enciklopédiája*, ahová minden egykor élt ember neve föl van jegyezve? Biztos, hogy csak azok a könyvek léteznek, amelyek az elképzeltokról beszélnek, vagy az elképzelt könyvek is *valóságosak*? Mert az elképzelt és kitalált között ugyan mi a különbség? Rendszerűen, hogy az előbbit nem találhatjuk föl a könyvtárban, de biztos, hogy jó könyvtárban keresgélünk-e?

Az elképzelt könyvek egy-egy darabjához, vagyis az univerzumához általában a véletlenek segítenek hozzá. Mintha az előre el nem tervezett események megnyitnának egy kaput, amelyről addig csak sejtéseink voltak. A véletlenek gyakran balesetek, katasztrófák, tragédiák képében köszöntenek be. Ezekben a megfogható, valós eseményekben dramatizálható a felfedezés aktusa; ha véletlen események következnek be elveszettnek hitt kéziratok és könyvek környékén, gyanakodhatunk, hogy a megfelelő könyvtár kapujában állunk.

Az *Igaz Szó* levelezését egy csőtörés alkalmával találtam meg a *Látó* pincéjének legeldugottabb zugában. Töménten mennyiségű, évenként több száz oldalnyi, főképp kimenő szerkesztői, ritkábban bejövő szerzői levél, adminisztrációs papírok, a cenzori hivatalnak küldött tartalmi összefoglalók, az Írószövetségnek küldött kérvények és igazolások. Olykor-olykor egy külön borítékban lezárt, bizalmas feliratú pecséttel ellátott titkos irat, például arról, hogy a cenzor által visszautasított szövegekkel mi a teendő.

A szédületes az, hogy egyenként a korpusz minden egyes dokumentumával azonos levél létezik valahol (vagy: létezett, míg egykori hagyatékok

gazdátlaná nem váltak és fel nem emésztődtek), de így egyben csakis a *Látó* archívumában. Ez teszi páratlaná és egyedivé a gyűjteményt. Noha másodpéldányok, és noha az archívum számára megőrzött kötelespéldányok (minden levelet és dokumentumot legalább két példányban kellett legépelni), most ezek a másodpéldányok előléptek, és fő korpuszt alkotnak. Ezeket a lapokat, hiába a pontos, lakcím szerinti címzés, nem olvasta a címzett, soha nem kerültek borítékba, postás nem vitte őket, levélvágó kés nem szakított beléjük, nem kallódtak el, nem bontották fel illetéktelen kezek. Szakasztott másai az eredetieknek, mímelik egy levél közönséges funkcióit, csak éppen soha nem küldték el őket. A csőtörésre és a megtalálóra várakoztak egy letűnt világ elfeledett tanúiként. Elfeledett, a nem létező dokumentumok világába taszított korpusz. Mi ez, ha nem a posztmodern utolsó rúgása?

Levélregény, ahogy nevezni szoktam, mert tagadhatatlanul a prózaíró énem is ott tolakszik a dossziék körül. Időtte és penészfoltos, rozsdás kapcsolatokkal összefogott dossziék 1955-től 1989-ig, egy-két évfolyam kivételével, melyek még nem kerültek elő.

A másik énem, a szerkesztői viszont hosszas töprengés után arra jutott, szemlézni kellene ezt a sok tekintetben lenyűgöző anyagot.

Sorozat indul tehát.

Elsőre a választásom az 1961-es évre esett. Székely Jánosnak, az *Igaz Szó* versrovata szerkesztőjének Szilágyi Domokoshoz és Hervay Gizellához írott leveleit gyűjtöttem egybe a jelzett évből. Hogy miért éppen Sziszék, és miért éppen 1961? Több, egyáltalán nem kapcsolódó szempontot illesztettem egymás mellé. Először is most novemberben 45 éve, hogy Szilágyi Domokos meghalt. Másodszer 1961 a költőpár fiának, Kobaknak a születési éve. Aztán 1961-ben jelenik meg az *Igaz Szó* 100. lapszáma. Sokadszorra: a berlini falat ebben az évben kezdik el építeni, Gagarin ekkor jár először az űrben, az Eichmann-per ekkor kezdődik el Izraelben. Nagy Imre kivégzése után vagyunk három évvel. Az erdélyi 56-os perek elíteltjei súlyos börtönbüntetésüket töltik, köztük Székely János édesapja. Értelmiségellenes légkör, tisztogatások, óvatosság, súlyos cenzori hatalom.

Úgy kell levelet írni 1961-ben, hogy a fentiekről (kivéve Gagarin úrutazása, amelyről szintén verset rendel Székely János, szerencsére nem a Szilágyi-Hervay párostól) nem szabad beszélni. Egyáltalán a beszédnek vannak bejáratott, használni ildomos fordulatait, kulcsszavai: *konkrét, mozgósító erejű vers, illetékes szervek, szép tiszta versek, időszerű-időszerűbb, igényes vers, redakció, gondolatszegény, szerkesztőségi kollektíva, eszmegazdag, realista, beleváltás, mehetősebb vers*. Székely a levelek szerzője, ám észre kell venni, nem-

csak a saját szavait használja. A korszak, a hatalom a szerkesztő pozíciójának beszédhelyzetébe kölcsönad, rákényszerít szavakat, kifejezéseket.

Székely János 1961-ben 13 levelet küld Szilágyi Domokosnak és Hervay Gizellának. Sziszek akkoriban Bukarestben élnek, mégpedig egy régi üzlethelyiségben. Az utcáról a kirakatüvegen át belátni lakásukba. Az év vége felé, októberben megszületik közös gyermekük, Kobak. Érdeemes idézni Szász János húsz év távlatából írt sorait Sziszek lakáskörülményeiről: „[Dimény] Pistáéktól hazamenet kerültem egyet a Szentgyörgy térig, alig pár száz méter az egész. Egy üzlethelyiségben, kocsmák és borbélyműhelyek szomszédságában, a főváros legforgalmasabb buszmegállójától néhány lépésre lakott Szilágyi Domokos és Hervay Gizella. (...) Látom ott magunkat együtt (...). Szisz – kopaszra nyírt feje ragyog a kirakatüvegen áttörő alkonyi sugarakban – paródiákat improvizál, Pista a keskeny díványon ül és vicog. Gizi kávéfőző a függöny mögött konyhának kinevezett sarokban, én a mózeskosár mellett állok, és miközben Szisz bukfenceit élvezem, nézem, mint szopogatja Kobak a dudát.” (Szász János: *Szobor a hóban*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1979, 140–141. o.)

1961-ben Szisz 23 éves, Hervay négy évvel idősebb, Székely János pedig 32.

Szilágyi Domokos egy évvel az első kötete, az *Álom a repülőtéren* megjelenése előtt áll. Hervay Gizella debütökötete, a *Virág a végtelenben* két évvel később fog megjelenni, fogadtatása felemás lesz. Deák Tamás például az *Előre*-ben a kezdeti dicsérő mondatok után ezt írja: „Érett tehetségéhez nem ajánlhatunk Hervay Gizellának egyebet, mint nagyobb megfontolást a költészet művelésében. Akkor is, amikor gondolkodik, s akkor is, amikor fogalmaz. Kötetében együtt van jelen fejlődésének tehetségében adott nagy lehetősége és bizonytalan ízlése által fenyegetett igazsága, szépsége. Méltán várjuk el tőle, hogy felnőtt, felelősségteljes művészhez méltón ápolja képességeit.” (*Előre*, 1964. augusztus 27., 2. o.) Székely János levelei három évvel korábban is hasonlóan felemás érvek mentén utasítja vissza legtöbbször Hervay verseinek közlését. Székely kizárólag a pártünnepre és a választásokra megrendelt versekkel elnéző. Hervayt a szerkesztő, Sziszt csak a cenzor, vagyis az illetékes szervek utasítják vissza. A *Török lány a cellulóza-gyárban* című Hervay-verset nemcsak Deák szedi ízekre a későbbi kritikájában, Székely Jánosnak sem tetszik, három levélben is kitér rá. Hervay két verset közöl 1961-ben az *Igaz Szóban* (3-as és 5-ös szám), Szilágyi Domokos kilencet (1, 2, 3, 10, 12-es szám), plusz a fordítások.

Székely verseket kér mindkettőjüktől a márciusi választásokra, és nem nehéz észrevenni a kérésben rejlő jótanácsot: „nem szabad visszautasítanotok”. A levelekből tisztán kiolvasható, hogy a szerkesztő érzékeli a feszültséget közte és a költőpáros között. Talán a Hervayval szembeni szigorúsága miatt, nem tudni. Szilágyi *nem mehetős, időszerűtlen* verset küld az *Igaz Szó* ünnepi számába, visszautasítják, érezhetően nehezen hajlandó megfelelni. (Végül mégis az elküldött *Szerelem* című verset jelentetik meg, valószínűleg meghúzva.) Az is látszik, Székely János tisztában van azzal, hogy nem egyszerű szót érteni a bukaresti kirakatban élő két költősenivel. Mint ahogy a segítő szándék is egyértelmű a részéről, és érezhetően tehetetlen az *illetékes szervekkel* szemben. Mentetgetőzése (*kiszálláson voltam, ne átkozz, nem tehetek róla, nem én végeztem a belejavítást, úgy hallom, valami nagyon tapintatos húzásokról van szó*) mögött Székely saját tragédiája is fölsejlik, édesapja 1958-as letartóztatása utáni kényszerhelyzete, a helyzetből fakadó meghunyászkodás és megalázottság finom rezdüléseit hallatja a költőpárosnak írott leveleiben. A leírt, kimondott szavak nélkül is tudhatták, értették, mit akarnak egymásnak mondani.

1961 nem jó év. A kontextusukból kirángatott levelek viszont jók arra, hogy valamiféle felnagyítás révén beelássunk a lapcsinálást, a lapszerkesztést, a személyes és szakmai kapcsolatokat átítató félelem kútjába. A fogait villogtató korszak fenyegetésébe. Mindezt a cúgos üzlethelyiségben élő két költő csak elképzelve, kikövetkeztethető leveleire válaszoló, a kompromisszumokra kényszerülő szerkesztő mondatain (miért ne: monológján) keresztül.

Október 23-án a megszületett Gyermeket üdvözlő levél jókívánágaira semmiféle tragédia nem nehezül rá, hogyan is. 1961-ben vagyunk. Csak mi tudjuk, a megtalálók, hogy mi következik.

Marosvásárhely, 1961. január 4.

Szilágyi Domokosnak, Bukarest

Kedves Gizi és Domi!

Meghökkenítő kéréssel fordulok hozzátok, amelyet azonban nem szabad visszautasítanotok. Arról van szó, hogy februári számunk választási szám lesz; tehát föltétlenül kell benne közölnünk olyan verseket is, amelyek a választásokról szólnak. Domi, neked vannak itt elfogadott verseid, kellene hozzájuk választási is, hogy még februárban közölhessük őket. Gizi, igazán ideje volna, hogy közöljünk Tőled konkrét mozgósító erejű verset.

Mindent összevéve, megkérlek titeket, legkésőbb január 12-ig küldjétek egy-egy szép verset a választásokról.

Ezenfelül, Domi lelkem, megkérlek egy fordításra is, gondolom, valamit az is jelentene neked. A verset két-három napon belül megkapod, a fenti terminusra kellene lefordítanod. Ezt tehát küldöm, de fontosabbak a ti eredeti verseitek. Föltétlenül számítok rájuk.

Üdvözl mindkettőtöket: Székely János

Marosvásárhely, 1961. január 12.

Szilágyi Domokosnak, Bukarest

Kedves Gizi és Domi!

Pro primo: türelmetlenül, sürgősen várjuk a választási verseket és a két műfordítást. Kérlek, Domi-Gizi, azonnal postázzátok őket, mert azok miatt áll a februári számunk. Most, rögtön, azonnal adjátok postára, ha ugyan fel nem adtátok már.

Pro secundo: májusi számunk teljes egészében a párt 40. évfordulójának szentelt ünnepi szám lesz, úgy számítjuk, hogy antológiaszerű lapot szerkesztünk arra az alkalomra; mindenki jelen lesz benne, éspedig lehetőleg jelentős írásokkal. Megkérünk mindkettőtöket, legkésőbb március 10-ig küldjétek el *az évfordulóra írt* szép és egyértelmű verseket, föltétlenül számítunk rájuk.

Gizi! Három versedet megkaptuk, de a szerkesztőség még nem olvasta el, tehát válaszolni sem tudok rájuk. Mihelyt meglesz a döntés, azonnal írok.

Ölel mindkettőtöket: Székely János

Marosvásárhely, 1961. február 3.

Hervay Gizellának, Bukarest

Kedves Gizi!

Azért írok, hogy értesítselek: a mai napon nyomdába adtuk *Nádaratás* című versedet. A *Török lányt* is leadtuk volna, ha 5-6 sora nem lenne merő képzavar. Kérlek, segíts rajta, ha tudsz, és küldd el ismét a verset; reméljük, nemsokára az is megjelenik majd.

Kedves Domi!

A legutóbbi számban, amint bizonyára láttad, csak egy versed jelent meg. Kettőt adtunk le, de illetékes szervek azt a tanácsot adták, hogy egyiket hagyjuk ki. A választási verset, talán két strófa kihagyással szintén leadtuk. Köszönjük, hogy még idejére elküldted.

A többi verset ellenben, őszintén megírom, nem tudjuk leadni, mert ugyanaz a sors várna rájuk, mint a kimaradottra. Azt tanácsolom, próbáld leadni őket másutt.

Ölel mindkettőtöket: Székely János.

Marosvásárhely, 1961. február 9.

Szilágyi Domokosnak, Bukarest

Drága Domi- és Giziék!

Együttműködésünk, ha döcögösen is, de halad-haladgat. Szeretném, ha még inkább megerősödnék. Emiatt megkérlek mindkettőtöket, legkésőbb március 10-ig küldjete nekünk néhány, a 40. éves évforduló alkalmára írott konkrét, tárgyhoz szóló verset. A terminus közeli, de nem tolható ki. Föltétlenül számítok rátok; írjatok egy lapot, külditek-e a verseket, és idejében külditek-e.

Ölel: Székely János

Marosvásárhely, 1961. február 18.

Szilágyi Domokosnak, Bukarest

Kedves Domi-Gizi!

1./ Domi: ami kéziratod még a fiókomban megtaláltam, azt küldöm. Két teljes gépelt oldal hiányzik, azokat nyomdába adtuk volt a két verssel, amelyeket elfogadtunk, s amelyek közül az egyiket ki kellett hagynunk. Ne átkozz, nem tehetek róla.

2./ Azonnal, öt napon belül küldj 3-4 szép verset, lehetnek tájversek vagy szerelmes versek is, természetesen olyanok, amelyek közlése előtt nem me-

rülhetnek fel akadályok. Egyszóval szép, tiszta verseket küldj, Domi, azonnal, öt napon belül.

3./ Gizi: a fennmaradó két verset – úgy látszik – nem tudjuk közölni. Azt tanácsolom: add le máshol.

4./ Mindketten: a májusi számra ígért versekről ne feledkezzetek meg, és küldjétek idejére.

Ölel: Székely János

Marosvásárhely, 1961. március 8.

Hervay Gizellának, Bukarest

Kedves Gizi!

Tegnapelőtt – miután két napig otthon dolgoztam – két versedet találtam az íróasztalomon (*Iskolában és Béke*). Gondolom, kéz alatt küldted valakitől. Gizi drága, nem lehet közölni őket. Két impresszió, impresszionista módszerrel megírva, az egyikben még némi pesszimista hang is bennrezeget. Mért nem írsz valami időszerűt is?

Dominak mondd meg, hogy a Lumumba-verse jön – az évfordulás verseiteket pedig sürgősen (15-ig) küldjétek.

Gizi! Én azt hiszem, a *Török lány a cellulóza-gyárban* c. versedet boldogan közölné pl. az *Utunk* is, ha az 5-6 sorból kiirtod a túlsűrítés okozta képzavart. Írtd ki és küldd el.

Javuljatok meg!

Mindkettőtöket ölel: Székely János

Marosvásárhely, 1961. március 27.

Hervay Gizellának, Bukarest

Kedves Gizi!

Az évfordulóra küldött versedet, némi kihagyásokkal – májusi számunkban közöljük. Köszönjük, hogy idejében elküldted. A módosítások mibenlétéről nem tudok beszámolni, mert távollétemben végezte őket a redakció, úgy hallom, valami nagyon tapintatos húzásokról van szó.

Kérded, hogy milyen képzavarok vannak a *Török lányban*. Megírtam már a sorokat, amelyekben vannak. Ha jól emlékszem, az egyik sorban az apja szúrja szíven a lányt félhold szívével, a másikban pedig az anyja füstöli bálnat-füstön. Azért nem idézem szó szerint, mert a vers közben irattárba került. Egyszóval ezek azok a képzavarok; ítéld meg magad: elképzelhető-e ezek a képek. Ha javítod őket, bízom benne, hogy az *Utunk* hozza a verset.

A *Konstancai sikátort*, úgy emlékszem, gondolatszegénynek tartotta a redakció, azért nem közöltük.

Írj szépeket, Gizi, és biztasd Domit is.

Ölel mindkettőtöket: Székely János

Marosvásárhely, 1961. augusztus 12.

Szilágyi Domokosnak, Bukarest

Kedves Gizi és Domi!

Már ismét ki tudja, mióta nem kaptam tőletek kéziratot. Pedig ideje volna, hogy ismét megjelenjék versetek az *Igaz Szóban*. Ezért a szerkesztőség nevében megkérek benneteket, az októberi számra (de legkésőbb aug. 25-ig) küldjete nekünk egy-egy nagyobb versciklust, de legalább négy-öt szép, igényes verset. Nagy szükségünk lenne rá, föltétlenül számítunk segísége-tekre.

Mindkettőtöket barátsággal ölel: Székely János

Marosvásárhely, 1961. augusztus 26.

Szilágyi Domokosnak, Bukarest

Kedves Gizi és Domi!

Először is a jobbik hírt írom meg, *Dominak*. A küldött kéziratok közül a szerkesztőségi kollektíva négy verset fogadott el, mégpedig a *Mi felénk*, az *Együgyű dal esős időben*, a *Nyár* és a *Búcsú* címűeket. Ezeket valószínűleg októberben közöljük, és köszönjük, hogy idejében elküldötted őket. A többi a mi belátásunk szerint nem megy, ám te rendelkez velük szabadon.

Aztán a rosszabbik hírt írom meg *Gizinek*. Gizi drága, mostani küldeményedből semmit sem tudunk közölni. Éspedig nem azért, mert modernnek, hanem azért, mert sehogyan sem tudjuk megfejteni értelmüket. Úgy gondoljuk, kissé áttekinthetetlen, kissé lazán szerkesztett, nem elég összefogott és nem is elég időszerű versek ezek; jó sorokat tömegével találtunk ugyan bennük, de egészében egyik sem az, amit eszmegazdag, realista írásnak nevezhetnénk. Ne haragudj, hogy ezt írom, szívesebben írnám az el-lenkezőjét.

Ami pedig az önkényes belejavításokat illeti: nem én csináltam, és tudni is csak hallomásból tudtam róla, mert épp kiszálláson voltam. Ami nem jelenti azt, hogy nem sajnálom, és hogy talán a jövőben is elő fog fordulni.

Barátsággal ölel mindkettőtöket: Székely János

Marosvásárhely, 1961. szeptember 19.

Szilágyi Domokosnak, Bukarest

Kedves Domi!

Bármilyen hihetetlenül hangzik, hogy ide öregedtünk, bármilyen szomorú és örömteljes egyúttal, be kell jelentenünk: a tegnapelőtt hozzáfogtunk az *Igaz Szó* századik számának szerkesztéséhez. Valamilyen módon ünnepélyessé szeretnők tenni ezt a lapszámot, anélkül, hogy szokványos összefoglaló cikkekkkel, unalmas hátratekintésekkel vagy kivált önreklámozással terhelnök meg. Elhatároztuk tehát, hogy amolyan kis antológiát formálunk belőle, amelyben minden jelentős írónk jelen lesz, aki valaha is az *Igaz Szó* munkatársa volt. Tagadhatatlan, hogy Te is ezek közé az írók közé tartozol, semmiképp sem szeretnők tehát, ha kimaradnál a lapból. Úgy gondoltuk, az lenne a legjobb, ha mindenkitől egyetlen eredeti művet közölnénk, fényképe és rövid életrajza kíséretében. Arra kérünk tehát, küldj nekünk egyetlen verset, természetesen olyat, amely méltóképp képvisel majd a felvonuláson, legkésőbb október tizedikéig.

Arra is megkérünk, hogy a szerkesztőség munkájának megkönnyítése végett fél flekknyi önéletrajzot, természetesen életednek csak azokról a vonatkozásairól, amelyek közérdeklődésre tarthatnak számot. (Inkább csak életrajzi és bibliográfiai adatokra gondolunk.) Úgy gondoljuk, ha sikerül megvalósítanunk elképzelésünket, a századik *Igaz Szó* változatos anyagú, szép lapszám lesz, olyan, amely a legszélesebb érdeklődésre is számot tarthat. Viszont, hogy megvalósíthassuk, ahhoz minden jelentős írónk, így személyesen a Te segítségedre is szükségünk van. Ismét kérünk tehát, küldd el a kéziratodat idejében. Föltétlenül számítunk rá.

Az önéletrajzban a következő adatokat kérjük: 1. Születési év, hónap. 2. Születési hely. 3. Megjelent művek (kötetek) címe és a megjelenés időpontja. 4. Legfontosabb közérdekű adatok.

Barátsággal ölel: Székely János

Marosvásárhely, 1961. október 12.

Szilágyi Domokosnak, Bukarest

Kedves Domi!

Hogyan felejtethed el, hogy jó néhány hete verset és életrajzot kértem Tőled a decemberi számra? Most már együtt van szinte az egész anyag, s a Te küldeményed még mindig késik. Kérlek a szerkesztőség nevében, legkésőbb huszadikáig feltétlenül juttasd el hozzánk a küldeményt, mert semmiképp sem szeretnők, ha kimaradnál a számból.

Ölel: Székely János

Marosvásárhely, 1961. október 23.

Szilágyi Domokosnak, Bukarest

Kedves Gizi és Domi!

Na, ne beszéljete! Tiszta szívből gratulálok a rajkóhoz, nőjön nagyra, s ne okozzon nektek annyi bosszúságot, mint nekem az enyéim. Vigyázzatok rá, és legyetek vidámak.

A verset és önéletrajzot megkaptuk. Gizitől azért nem kértünk, mert annyi azért eljutott hozzánk is, hogy komolyabb teremtmunkával van elfoglalva. Még egyszer gratulálok és köszönöm az anyagot. Kár, hogy nem időszerűbb.

Mindkettőtöket ölel: Székely János

Marosvásárhely, 1961. október 31.

Szilágyi Domokosnak, Bukarest

Drága Domi!

Amitől tartottam, bekövetkezett. A szerkesztőségi kollektíva elolvasta a versedet, és úgy találta, hogy semmiképpen sem illeszthetjük be az ünnepi számba, mivel a világ nagy ünnepét meglehetősen érzéki, erotikus képpel próbálja megközelíthetővé tenni. És az valóban groteszk hatást tesz. Domi drága, semmiképp sem szeretnénk viszont, hogy kimaradj a számból. Azonnal, még most postázz egy másik, időszerűbb, mehetősebb verset.

Ölel: Székely János